

Mariborski Romi – od priseljevanja do sodobnih praks

Uvod

Romi so se začeli v Maribor naseljevati v zgodnjih šestdesetih letih. Največ se jih je priselilo iz Kosova, in sicer iz Peči, Kosovske Mitrovice in Prištine. Priseljeni Romi zato so večinoma muslimanske veroizpovedi, manj jih je pravoslavne in krščanske vere.

Na Kosovem v petdesetih letih javna raba romskega jezika ni bila dovoljena. Tisti, ki so bili kot otroci vključeni v vzgojno-izobraževalni sistem, so bili asimilirani (raba Albanščine in spreminjanje priimkov). To velja predvsem za priseljene Rome iz Peči, ki so bili že takrat večinoma poklicno in srednje izobraženi. Veliko jih v svojih osebnih zgodbah in pričevanjih navaja, da deklic v šole niso pošiljali zaradi spolnega nadlegovanja in posilstev, zato so bili izobraženi predvsem moški. Romi iz Mitrovice svojih otrok, ne deklic ne dečkov, zaradi manj znanih razlogov niso pošiljali v šolo in zato niso bili tako zelo podvrženi pritisku asimilacije ter so bolje ohranili romski jezik.¹

Ne glede na teritorij prvotnega bivanja in izobrazbo Romi na Kosovem običajno niso dobili zaposlitve. Preživljali so se z občasnimi težaškimi deli pri bogatih kmetih, z glasbo in v urbanih okoljih tudi s prodajo tekstila. Naselitev v Maribor so, ne glede na teritorij bivanja pred prese-ljevanjem, načrtovali iz socialno-ekonomskih razlogov.

Priseljeni Romi so po priselitvi sorazmerno hitro dobili zaposlitev

V Mariboru je bila v industrijskih podjetjih v šestdesetih letih 20. stoletja velika potreba po kvalificiranih delavcih.² Mesto ob Dravi je zanje takrat, kakor tudi mnogim drugim priseljencem iz drugih republik Jugoslavije, predstavljalo priložnost za boljše življenje. Prvi romski priseljenci in tisti, ki so se preselili v kasnejših valovih priseljevanja, so zaposlitev običajno dobili v Metalni, Tamu, Mariborski livarni, Tovarni dušika v Rušah, Snagi, Mariborski tekstilni tovarni, Elektrokovini in v drugih večjih podjetjih. Da so dobili zaposlitev, so se v večini primerov opredeljevali za Albance. Pri tem so si (predvsem moški) pomagali z zgledovanjem v oblačenju po zahodni modi.

¹ Eden od pričevalcev trdi, da so bili Romi iz Mitrovice v času tamkajšnjega bivanja »manj prilagodljivi«.

² Tkalke, predilke, varilci, kovinostrugarji, upravljavci različnih strojev itn.

³ Iz ene same samske sobe (15–30 m²) so s pregrajevanjem nastala družinska stanovanja v lesenih barakah, v katerih so bile bivanjske okoliščine zaradi pomanjkljive izolacije, nekvalitetne vodovodne in nad zidne električne napeljave slabe.

⁴ Za Lent je veljalo, da tam prebivajo socialno ogroženi ljudje in »Cigani«, zato se v tem predelu mesta ni bilo priporočljivo gibati.

Romske starešine pripovedujejo, da je zaposlitev povečala njihovo možnost za trajno naselitev v Mariboru. Status stalnega bivanja za zaposlitev delavca takrat ni bil pomemben. Dovolj je bilo, da se je iskalec zaposlitve za delovno mesto, za katero ni bila potrebna posebna kvalifikacija, prijavil na borzi dela. Vendar so romski priseljenci večinoma dobili delo s prikrivanjem svoje identitete. Na tak način so imeli zaposleni delavci možnost napredovati z dokvalifikacijo. Poklicno izobraženim je za potrebe po predelavcih podjetje celo krilo strošek za tečaj slovenskega

jezika. Delo so romski priseljenci zadržali, četudi se je njihova narodna pripadnost razkrila, saj sta bila merilo za ohranitev delovnega mesta marljivost in stalna prisotnost na delovnem mestu in ne etnična, verska ali kakšna druga pripadnost.

Priseljenim Romom, omoženim moškim, so običajno sledile žene šele, ko so se ti nastanili in so bili na poti potomci. Njihove žene, običajno se pred priselitvijo v Maribor niso izobraževale, so bile redko zaposlene predvsem zaradi tradicije pa tudi zaradi številčnosti družine, za katero so skrbele. Izjemoma so se zaposlile, vendar na nižja delovna mesta, kot čistilke ali pomožne delavke, kdaj kot kvalificirane delavke za stroji v tovarnah Lilet, MTT, Svila in Merinka.

Bivalne okoliščine v času priseljevanja

Na začetku svojega bivanja v Mariboru so romski priseljenci skupaj s priseljenimi delavci različne narodnosti kljub zaposlitvi živeli v slabih bivanjskih razmerah. Prve noči, dokler jim podjetje, v katerem so se zaposlili, ni zagotovilo bivališča, so prespali pod milim nebom (v parkih, pod tovornimi vagoni) ali v zapuščenih zgradbah. Kasneje so bili nastanjeni v barakarskih delavskih naseljih, ob železnici na Pobreški cesti na Pobrežju, pri Metalni na Soški ulici, na Dogoški cesti, na Teznem v bližini Tama in v delavski koloniji v Rušah. Industrijska podjetja so sprva gradila barakarska naselja z bivalnimi enotami za samske, sčasoma pa so podjetja delavcem dovolila vselitev skupaj z njihovimi družinskimi člani.³ Večinoma pa so to bila večkulturna bivalna naselja, skupnosti z redko izraženimi rasnimi razlikami, kjer je zaradi sorodnosti socialne problematike vladala solidarnost. Vsem prebivalcem takšnih naselij je bila skupna želja, da bi se iz teh delavskih naselij preselili v blok, ki je zanje predstavljal moderno obliko bivanja in statusno izenačenje s slovenskimi delavci. V priseljeniškem valu v poznih osemdesetih letih je kakšen posameznik tudi dobil stanovanje v enem od samskih blokov na Pobrežju (Črnogorska ulica, Železnikova ulica).

Veliko romskih priseljencev je živelo v mariborskih Benetkah na Lentu. Na tej lokaciji so bile bivanjske razmere zaradi dotrajanosti zgradb resnično slabe. Po rabi romskega jezika in po preprogah, ki so se po pranju v Dravi sušile na njenem obrežju, je bilo nedvomno, da je bila koncentracija romskega prebivalstva v Benetkah velika.⁴ Enako je veljalo za Taborsko ulico in Ruško cesto, kjer so bili prav tako nastanjeni skupaj z etnično mešanim prebivalstvom in slovenskimi socialno ogroženimi družinami. Lokacijam, kjer je bila koncentracija romskih priseljencev večja, so se meščani izogibali. Benetke so bile vse od leta 1961 zatočišče romskih priseljencev; njihovo bivanje na tej lokaciji je bilo povezano z ohranitvijo Stare trte in pogojevano:

V hiši za njo so bivali Romi, ki so vse zlivali pod njo, obežali perilo nanjo. Lahko bi jo skurili, ker je bila vsa suha, a je niso. Imeli so rešpekt pred njo tudi zato, ker jim je Jaka Rojs iz takratne UJV (Uprave javne varnosti – op. O. K.) rekel, da jih ne bo nihče nagnal,

če jo bodo čuvali. Ko sva prišla z Vodovnikom tja, jih je kakšnih trideset planilo iz tiste kleti, ker so mislili, da smo jo prišli posekat. Eden od njih je celo stekel na UJV javit, da nameravava posekati trto.⁵

Rome so zaradi prenove Lenta v sedemdesetih letih z Benetk razselili na različne lokacije v tako imenovana spalna naselja.

Vključenost otrok romskih priseljencev v vzgojno-izobraževalni sistem v sedemdesetih in osemdesetih letih

V primeru zaposlitve obeh staršev ali na osnovi izjemno slabih socialnih okoliščin družine so bili romski otroci v sedemdesetih in osemdesetih letih vključeni v mariborske vrtnice in šole. Na začetku osemdesetih je bila največja koncentracija romskih otrok v upravni zgradbi (Greenwech – Pobrežje) Vzgojno-varstvene organizacije Pobrežje. Vključeni otroci so bili v skupini stigmatizirani zaradi izrazitih zunanjih znakov revščine in kulturnih razlik.

Romski otroci, vključeni v šolo, so bili pogosto preusmerjeni v prilagojene učne programe, čeprav niso bili psiho-fizično ovirani in so imeli zgolj težave zaradi neznanja slovenskega jezika in pri socializaciji ter vključevanju v novo kulturno okolje. Individualna oblika pomoči otrokom s slabšim učnim uspehom ni bila predvidena. Neznanje ali neprimerno vedenje je bilo kaznovano z ostajanjem po pouku, učna pomoč pa preložena izključno na starše. Starši romskih otrok, ki slovenskega jezika niso govorili tekoče in zraven tega niso imeli izobrazbe, otrokom niso znali pomagati pri učenju. Zato je bil odstotek romskih otrok, vključenih v šolo s prilagojenim programom, velik.

Vplivi politične preureditve iz socialističnega v kapitalistični režim in refleksije romskih priseljencev

Z osamosvojitvijo Republike Slovenije in z vzpostavitvijo demokratičnega sistema je problematika romskih priseljencev postala izrazitejša. K temu je veliko pripomoglo medstrankarsko tekmovanje v nabiranju političnih točk – zlasti s strani desno usmerjenih političnih strank. Nestrpno izražanje in javno rasistično izražanje posameznih politikov je ostalo nekaznovano, kakor tudi vodilni akterji v zgodbi o izbrisu, med katerimi so bili številni Romi. Veliko Romov je bilo skupaj z drugimi etničnimi skupnostmi deležnih sistemske diskriminacije, odvzema vseh socialnih pravic z izbrisom iz registra stalnih prebivalcev Republike Slovenije. Pri urejanju statusa bivanja in državljanstva so bili uspešni le, če so imeli srečo, da jim je kdo pomagal brezplačno, ali če so imeli denar, da so si zagotovili pravno pomoč. Informacije o brezplačnih oblikah pomoči mariborskih Romov po navadi niso dosegle. Veliko jih še danes nima urejenih dokumentov. V obdobju gospodarske tranzicije se je življenje prej zaposlenih romskih priseljencev zaostrojilo. »Od leta 1996, od propada TAM nisem nikoli več dobil zaposlitve, čeprav sem jo iskal,« je povedal eden od pripovedovalcev svoje osebne zgodbe, ki se je v TAM zaposlil leta 1983. Podobno povedo mnogi drugi Romi. Njihova pričevanja o zaposlovanju so si sorodna tudi glede diskriminacije pri vključevanju Romov v programe aktivne politike zaposlovanja in pogosto diskriminatornega odnosa svetovalcev Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje. V zvezi s tem pa predstavniki zavoda javno izjavljajo, da Romi svojo identiteto prikrivajo. Vsekakor si je težko predstavljati, da bi bili Romi pri tako visoki stopnji brezposelnosti, kakršna je v Mariboru,

pri zaposlovanju zaradi slabih socialnih okoliščin v kakršni koli prednosti pred večinskim prebivalstvom. Potomci romskih priseljencev mlajše generacije, ki nimajo težav s slovenščino, kljub izobrazbi niso vključeni v redna delovna razmerja. Nekaj jih je svoj status brezposelnosti rešilo z ustanovitvijo podjetja ali s samozaposlitvijo. Še zmeraj pa se v pogovoru s priseljenimi Romi zdi, da ne glede na brezposelnost, naraščajoče rasizme in diskriminatorne prakse do Romov ne obžalujejo naselitve v Mariboru.

Starešine in mlajši priseljenci praviloma ugotavljajo, da so, čeprav je bilo težko preživeti tudi v nekdanji Jugoslaviji, takrat živeli bolje, saj si je bilo mogoče lažje urediti status bivanja in dobiti zaposlitev ter si na tak način zagotoviti socialno varnost. Tudi starešina, ki se je priselil v Maribor med prvimi petimi priseljenici leta 1961, zaposlen v Tovarni dušika Ruše do upokojitve, in je bival na različnih lokacijah (Benetke, samski dom v Dolini miru v Rušah...) in je svoji družini postopoma zagotovil primerne bivanjske pogoje in otrokom šolanje, meni, da se je pravilno odločil. Gospod je med izjemami, ki svoje identitete, zaradi tega, da bi dobil zaposlitev, ni prikril:

Rome so takrat sprejeli bolje, saj smo bili tako rekoč vsi Jugoslovani. Sam sem se že ob prihodu opredelil za Roma muslimanske veroizpovedi. Veliko pa jih je zaradi določenih zadržkov izjavljalo, da so Makedonci, Albanci ali kaj drugega ter da prihajajo s Kosova. Z osamosvojitvijo so se začele delitve in večja nestrpnost do drugačnih. Danes se tudi Romi v Mariboru razlikujejo in se med seboj delijo. Prej so bile razlike med nami manjše in bili smo si bližje.

Aktivnosti Romov v Mariboru v prvem desetletju 2. tisočletja

Mariborska romska skupnost danes šteje po nekaterih ocenah 2000 Romov. Pripadniki romske skupnosti pa trdijo, da je število romskih priseljencev v Mariboru veliko večje, vendar se bodisi še zmeraj opredeljujejo za pripadnike druge narodnosti bodisi nimajo urejenega statusa bivanja. Sami glede na število oseb, vključenih v dve društvi, in glede na povprečno število članov ocenjujejo, da jih v Mariboru živi blizu 4000. Glede na tako visoko število živečih Romov v mestu se zdi neverjetno, da lokalna javnost o mariborskih Romih ve relativno malo in da se najbrž prav zato na romske tematike še naprej odziva stereotipno. Zato sta za odpravljanje ovir pri socialnem vključevanju mariborskih Romov in za vzpostavitev strpnega sožitja s someščani potrebna tako afirmacija njihove kulture kot poznavanje socialnih okoliščin, ki so sicer pomembne slehernemu posamezniku in so zato primerne za ugotavljanje sorodnosti.

Lokacije bivanja in z njimi povezane aktivnosti mariborskih Romov

Romi so do nedavnega večinoma bivali razpršeno na različnih lokacijah mesta, v zasebnih hišah (okoli 80 odstotkov) in blokovskih naseljih (okoli 20 odstotkov). Svoje hiše so gradili na različnih lokacijah in si prizadevali ostati neopazni s posnemanjem načina življenja sosedov. Takšno obliko bivanja pa so si lahko privoščili le podjetniki. Nekoliko več, bolj ali manj socialno

ogroženih romskih družin je še zmeraj nastanjenih v večstanovanjskih objektih na Studencih (Ruška, Rajičeva, Valvasorjeva ulica) in na Dogoški, Engelsovi, Makedonski, Goriški, Letonjevi ulici ter ulicah Staneta Severja in Veljka Vlahoviča. Na omenjenih lokacijah Romi sobivajo s pretežno naseljenim večinskim prebivalstvom, ki se mnogokrat pritožuje zaradi vandalizma in/ali kaljenja javnega reda in miru. Najpogosteje izražen moteč razlog je kulturna različnost. Ker so incidenti največkrat povezani s praznovanjem osebnih in kulturnih dogodkov, praznovanja največkrat organizirajo v prostorih, odmaknjenih od naselij, kamor Neromi ne zahajajo pogosto. Povsem mogoče je, da je to eden od razlogov, da so bili mariborski Romi do pred nekaj leti dokaj neviden del mariborskih prebivalcev. Po drugi strani pa takšen podatek kaže na njihova prizadevanja, da bi se čim bolj izogibali morebitnim incidentom in s tem negativni obravnavi v javnosti, saj večja koncentracija Romov hitro zbudi pozornost.

Pred štirimi leti je na Studencih, v neposredni bližini stadiona Železničar, kjer se zaključijo naselje Železničarska kolonija, zrasla večkulturna soseska Poljane (Preradovičeva in Murkova ulica: soseska, obdana in prepolovljena s cestno infrastrukturo, leži v bližini bencinske črpalke in trgovskega središča). V stanovanjski skupnosti štirih blokov, v katerih je, poleg naseljenih prebivalcev različne narodnosti v socialna stanovanja, koncentracija romskih družin nedvomno največja, je torej z večinsko naselitvijo revnejših družin izražena socialna in etnična segregacija. V zvezi s to lokacijo je bila v medijih objavljena problematika v zvezi z vandalizmom in romsko kulturo. Ne glede na to, da ni v članku dnevnika Večer⁶ nikakršne jasne navedbe dokazov, da so inventar uničevali izključno Romi, so ti znova postavljeni v vlogo dežurnih krivcev zaradi kulturnega razlikovanja in stereotipnega mnenja o njihovi neprilagojenosti, kot da sorodne problematike, povezane z uničevanjem inventarja, ne bi bile aktualne v večini večjih stanovanjskih sosesk. Za takšnimi sklepi, ki odgovornost hitro pripišejo zgolj Romom, skoraj praviloma stoji pika, čeprav bi bil razmislek o ustreznem prostorskem načrtovanju in o humanejši ureditvi okolja sosesk, kakršna je na Poljanah (Murkova, Preradovičeva), bolj na mestu. Tega pa ni bilo zaznati iz zapisanega v članku in razmišljanj predstavnikov lokalne politike in tudi ne s strani predstavnikov romske skupnosti, ki so se udeleževali pogovorov o možnih rešitvah. Vpleteni, predstavniki lastnika in upravljavca, stanovalci in predstavniki romske skupnosti pa so se tokrat zedinili, da bi v prihodnje za red skrbeli dva hišnika romske pripadnosti. Problematika skupnosti Poljane naj bi se reševala tudi z odvzemom pravice do subvencionirane najemnine.

Rasizem in diskriminacije do mariborskih Romov in med njimi

Ker so Romi v Mariboru naseljeni že petdeset let, si z večinskim večkulturnim prebivalstvom delijo isto zgodovino obeh povojnih obdobjih in s tem povezanih družbeno-političnih procesov. To pomeni, da se vsak sleherni človek srečujejo z vplivi družbeno-političnih sprememb, na katere se glede na svoje prepričanje različno odzivajo. In če so starešine homogenost romske skupnosti v letih od naselitve prvih romskih priseljencev do osamosvojitve Slovenije izpostavljali kot vrednoto, zaradi propada socialnih vrednot in uveljavljanja materializma kot stranskega produkta kapitalistične ureditve revščino na splošno obsojajo tudi Romi. Uspešnejši posamezniki so mnenja, da revnejši člani kvarijo ugled celotne romske skupnosti. Takšno mnenje pa je posledica družbenega razslojevanja na revne in bogate, kar je odraz splošne materialistične naravnosti družbe. Slovenska romska skupnost in del mariborskih priseljencev iz Mitrovice razglabljata tudi

⁷ Aktivnosti romske politične elite ne izboljšujejo socialno-ekonomskega položaja pripadnikov romske skupnosti. V praksi so revščina, brezposelnost in slabe življenjske razmere mariborskih Romov vse pogostejše. Člani obeh romskih skupnosti pravijo, da njihovi predstavniki pri svojem delovanju niso učinkoviti.

⁸ Vprašljiva je verodostojnost dela mariborske romske politične elite, ki deluje avtokratično in razdruževalno. Zlasti predstavnik društva Pralipe se na vabila k sodelovanju v dobrih praksah (eden od primerov je projekt Romano Čhon) ni odzival, kar je njegova odločitev in stvar interesa. Kljub dokazom, da je bil vključen k sodelovanju, še zmeraj trdi nasprotno, kar je razvidno tudi iz dopisa Ministrstva za kulturo.

o tem, kateri so »pravi« Romi. Politična romska elita⁷ Rome, ki so se v Maribor preselili iz Peči, nima za »prave«, saj naj ne bi govorili romskega jezika, ker se sporazumevajo v albanščini. Pojav socialne in rasne diskriminacije med Romi je dodaten zaviralnik pri odpravljanju različnih ovir za uspešnejše socialno vključevanje in reševanje lokalnih romskih vprašanj. Enotno nastopanje mariborskih romskih politikov v smislu reševanja ključnih romskih vprašanj in spodbujanja projektnih sodelovanj je zelo zaželeno, a del mariborske romske skupnosti pri tem ni konstruktiven.⁸ Takšne prakse so pravnije za politične zlorabe in za splošno razpihovanje sovražnosti do Romov. Sploh v Mariboru, kjer izražanje rasizma od osamosvojitve države kontinuirano raste. Eden od vidnejših dokazov za to trditev so grafiti z rasističnimi elementi in sporočili. Pojavljajo se predvsem na vseh lokacijah, kjer Romi bivajo ali opravljajo svoje dejavnosti ali obiskujejo šolo. Grafitov lastniki objektov običajno ne odstranijo.

Rasističnega nasilja pogosto tudi policija ne obravnava korektno: »Zadnjič so pred Planetom TUŠ štirje moški ustavili Roma in ga pretepli popolnoma brez razloga, samo zato, ker je bil 'črn'. Prišla je policija, naredila zapisnik in odšla. Niso poklicali reševalnega vozila – peš je moral v bolnišnico, kjer je ostal tri dni. To je četrti primer v zadnjem letu,« je v izjavi za javnost povedal Rexhep Krasniq, ki sicer večkrat tudi rad poudari, da mariborska romska skupnost veliko incidentov prepreči sama. V praksi je zato uveljavljeno neformalno Romsko častno razsodišče, med drugim tudi v izogib javni stereotipni obravnavi v medijih. Ti v črnih kronikah poleg imena, kadar so v incident vpleteni Romi, še zmeraj ne pozabijo navesti njihove etnične pripadnosti.

Aktivnosti, povezane s socialno-ekonomskim položajem in izobraževanjem mariborskih Romov

Med mariborskimi Romi je brezposelnost velika in spadajo med težje zaposeljive družbene skupine. V zadnjih desetih letih je manjši del Romov iz Maribora svoj ekonomski status še intenzivneje reševal z odpiranjem zasebnih podjetij in s samozaposlitvijo kot samostojni podjetniki. Nekoč, do obnove tržnice, je bila za trgovce najbolj aktualna lokacija na mariborski tržnici in na boljšem sejmu – na bivšem parkirišču pri nekdanjem TAM ter priložnostno na različnih drugih sejmih. Podjetniki živijo od dela v butikih na različnih lokacijah mesta in na sedaj prenovljeni mariborski tržnici. Bolj izjemoma (dva ali trije primeri) so uspešni podjetniki v gradbeništvu. Kakšni pa se še zmeraj preživljajo z zbiranjem odpadnih kovin. Sogovorniki, ki se ukvarjajo s trgovsko dejavnostjo in imajo za opravljanje tovrstne gospodarske dejavnosti tudi formalno izobrazbo, povedo, da pri prodaji sodeluje celotna družina, vendar to še ne pomeni, da so zato finančni rezultati zadostni za njihovo preživetje. S pojavom gospodarske in finančne krize leta 2008 tudi romski trgovci bijejo bitke za preživetje v svoji dejavnosti. Propadla podjetja pogosto nadomestijo z ustanovitvijo novega, poplačajo dolgove in životarijo naprej.

Večina mariborskih odraslih Romov ima status brezposelne osebe. Kljub formalni izobrazbi praviloma ne dobijo zaposlitve. Po pripovedovanju posameznikov imajo težave tudi pri zaposlovanju v okviru javnih del. Eden od aktivnih iskalcev zaposlitve, ki ima peto stopnjo izobrazbe, je povedal, da mu je svetovalka za vključitev v javna dela dejala, da je njegova izobrazba previsoka

in da si lahko sam poišče redno zaposlitev. Kot aktiven iskalec je bil razočaran, da mu izobrazba ne omogoča zaposlitve, za vključitev v javna dela pa je celo ovira.

Na splošno se mariborski Romi zavedajo pomena izobrazbe. Starši srednje starostne generacije podpirajo interes otrok za nadaljnje šolanje in jih pri tem spodbujajo.⁹ Otroci mariborskih Romov iz Mitrovice so na neki način že asimilirani, saj le redki govorijo romščino. Romski priseljenci iz Peči pa se doma sporazumevajo v albanščini in imajo zato težave s slovenščino. Vendar obiskujejo osnovno šolo in jo v večini primerov tudi končajo z zadostnim ali dobrim uspehom. Višji učni uspeh otrok je povezan z izobraženostjo njihovih staršev in deloma z drugimi socialnimi okoliščinami družine. V nekaj osnovnih šolah so od leta 2010 za nudenje učne pomoči zaposleni tako imenovani romski pomočniki. Pojav primerov vključevanja romskih otrok v prilagojene učne programe zaradi kulturnih razlik je še zmeraj aktualen, zato je vključevanje pedagoških delavcev, ki poznajo romske identitete oziroma kulturo (v vlogi romskega pomočnika ali asistenta), zaželeno, saj pripomore k izboljšanju učnega rezultata in odpravljanju sistemske diskriminacije.

Dodatno učno pomoč proti plačilu lahko starši svojim otrokom zagotovijo le redko, saj je večina družin resno socialno ogrožena. Ker so otroci vključeni v formalne procese izobraževanja, izobrazbena raven mlajše generacije sicer raste, a je pri starejših mariborskih Romih zelo nizka.

Zmeraj več je odraslih, ki v okviru programov andragoškega zavoda v mariboru končujejo formalno osnovnošolsko izobraževanje ali obiskujejo tečaj slovenskega jezika. Samozaposleni in podjetniki govorijo slovenski jezik, vendar njihova raven znanja komaj zadostuje za izvajanje dejavnosti. Težava slabšega razumevanja se največkrat pojavi pri urejanju zadev z uradnimi organi in v zapletenih pravnih situacijah. Starejše Rominje, ki imajo nižjo izobrazbo ali pa niti te ne, praviloma niso zaposlene.

Ohranjanje tradicij in kulturnih identitet

Večji del pripadnikov mariborske romske skupnosti ohranja navade in običaje svojih staršev oziroma skupnosti. Med temi so verski obredi sunet (obrezovanje dečkov), bajram, ramazan, durdevdan, poroka ter pogreb. Njihove priljubljene jedi so flija, gurabije, tulumbe, baklava, jagnjetina, doma pečen kruh, razne pite in pogache. Sicer mariborsko romsko skupnost v primeru poznanstev poveže pogreb, ne pa vera in druge skupne dejavnosti, zato ni mogoče trditi, da je mariborska romska skupnost povezana v eno celoto in da deluje na osnovi enotno zastavljenih ciljev. Povezanost skupine je stvar interesov posameznikov skupnosti.

Ena od tradicij mariborske romske skupnosti, ki med njenimi mlajšimi pripadnicami zbuja odpor, med nečlani skupnosti pa ogorčenje, je sklepanje dogovorjenih porok, ki so še v navadi. Pri dogovorjenih porokah je še zmeraj aktualno plačilo za nevesto.¹⁰ Ker dogovarjanje porok običajno poteka v zgodnjem najstniškem obdobju, na nekaterih osnovnih šolah sklepajo, da je prav dogovorjena poroka oziroma negovanje te tradicije razlog za nenadno in nenapovedano prekinitve šolanja deklic. Starejši Romi, priseljeni iz Peči in Prištine, trdijo, da tradicija dogovorjenih porok polagoma izginja, saj mladi vse pogosteje želijo sami krojiti svoje življenje. Mlajša generacija, se pravi osebe, ki so se rodile v Sloveniji, svoje partnerje vse pogosteje izbirajo tudi med Neromi. Gre za generacijo, ki je zaradi šolanja bolj vpeta v socialno okolje in s tem pre-

⁹ V Mariboru se jih večina poklicno izobrazuje. »128 mladih ima končano srednjo šolo, nekateri se šolajo na šesti stopnji, imamo pa že tudi punce s sedmo stopnjo izobrazbe...« je za javnost izjavil Rexhep Krasniq, medtem ko je Fatmir Bečiri povedal: »Osnovno šolo obiskuje od 400 do 500 otrok, srednjo šolo okoli 150, štiri, pet jih ima peto stopnjo.«

¹⁰ Plačilo ženinevega očeta v znesku 10–30 tisoč evrov je po tradiciji namenjeno kritju stroškov deklščine za bodočo nevesto.

¹¹ Ustanovljeno je bilo leta 1996 za ohranitev romske kulturne identitete in je včlanjeno v Zvezo Romov Slovenije, ki ji predseduje Jože Horvat - Muc. Zveza, Svet romskih skupnosti in MOM finančno podpirajo delovanje društva. Predsednik društva je Fatmir Bečiri.

¹² Romsko društvo Romano Anglunipe/Bodočnost Maribor je bilo ustanovljeno 2002 in je včlanjeno v Zvezo Romov Umbrella, ki jo vodi Haris Tahirovič. Tudi to društvo praznuje svetovni dan Romov in pomaga članom pri reševanju socialne problematike. Društvo financirajo Svet Romov, Zveza Romov Umbrella/Dežnik in Republika Slovenija – ministrstvo za kulturo ter z minimalnimi sredstvi Mestna občina Maribor.

vzema nove vrednote. Z dogovorjeno poroko je kršena pravica do svobodne izbire življenjskega sopotnika, četudi so vpletene polnoletne osebe.

Ohranitev romskega jezika se razlikuje glede na okoliščine pred preselitvijo. Posebnih aktivnosti za ohranjanje romščine v prejšnjem desetletju v Mariboru ni bilo opaziti. Četudi pripadniki mariborske romske skupnosti, predvsem priseljeni iz Peči, sami izpostavljajo željo po ohranitvi svojega jezika, je za izvajanje zahtevnejših programov neformalnega izobraževanja težko najti usposobljene izvajalce in zadostna finančna sredstva.

Aktivnosti mariborskih Romov v okviru formalne organiziranosti

Formalna organiziranost in aktivnosti obeh romskih društev je do leta 2011 obrodila malo sadov. Do nedavnega so bile aktivnosti mariborskih Romov precej nepoznane in nevidne, četudi so se dobivali v določenih lokalih na kavici in enkrat na leto priredili slovesnost ob dnevu Romov, ki se je Neromi, razen slavnostnih govornikov in predstavnikov institucij (centra za socialno delo, zavoda za zaposlovanje, policijskih postaj), prejemnikov pohval za sodelovanje in nekaj kulturno ozaveščenih Mariborčanov, ne udeležujejo. Dan Romov praznujejo na svoj način in vsaka romska skupnost zase, glede na kraj bivanja (Peč, Mitrovica). Na enak način se je skupnost tudi formalno razdelila.

Na upravni enoti v Mariboru sta registrirani dve društvi: Romano Pralipe/Bratstvo,¹¹ ki večinoma združuje priseljence iz bivših držav Jugoslavije in iz Mitrovica, ter Romsko društvo Romano Anglunipe/Bodočnost Maribor¹². Slednje je v večji meri aktivno v partnerskem sodelovanju. Člani tega društva se za potrebe delovanja društva udeležujejo neformalnih izobraževanj (projekt ROKA – Romska kultura, nosilec: Radio Študent), trije člani so se usposabljali v projektu TIP: UM kulturi in UP – Teorija in praksa: Usposabljanje za menedžment v kulturi in umetniških poklicih (nosilec ZULK). Izhodiščna projektna metoda za Rome (predavanja v teoretičnem delu neformalnega izobraževanja) se je po dveh mesecih nadaljevala z opravljanjem prakse udeležencev izobraževanja na Festivalu romske glasbe, ki je bil ključni rezultat tega izobraževanja.

Najvidnejša kulturna dejavnost obeh društev je proslava, ki jo društvi ločeno organizirata ob svetovnem dnevu Romov. Društvi svojim članom nudita pomoč pri urejanju statusa bivanja, urejanju dokumentov za sklepanje porok in v primerih smrti. Problematika obeh društev je sorodna. Več bi društvi dosegli, če bi imeli znotraj svojih vrst strokovno usposobljen kader za prijavljanje na razpise in za izvajanje različnih specializiranih oziroma specifičnih dejavnosti.

kljub sorodni problematiki društvi ne sodelujeta. Poziv k formalni združitvi obeh društev s strani delovne skupine za spremljanje in reševanje romske problematike, ki deluje pod okriljem Mestne občine Maribor, ni bil uspešen. Ob tem se izpostavlja vprašanje, zakaj bi se romski skupnosti združevali, če za to nimata interesa, in ali je bil odbor predhodno dodobra seznanjen s posebnostmi teh dveh skupnosti, ki so resna ovira za formalno združitve. Vodstvo *Romano Anglunipe Maribor* je zaradi medijskih objav o kriminalnih aktivnostih predsednika *Romskega društva Romano Pralipe* izrazilo nezaupanje. K zavračanju sodelovanja pripomorejo tudi mnenja posameznih članov *Romskega društva Romano Pralipe*, da vodstvo zlorablja svoj položaj z zaračunavanjem

stroškov za določene storitve in da dostopnost do dejavnosti, ki so financirane iz javnih virov, ni takšna, kot bi si želeli. Po drugi strani vodstvo in nekateri člani *Romskega društva Romano Pralipe* menijo, da Romi, priseljeni iz Peči, niso pravi Romi¹³, in zato niso upravičeni do javnih sredstev, namenjenih tako imenovanim ranljivim družbenim skupinam, med katere spadajo tudi pripadniki romske skupnosti.

V zadnjem triletnem obdobju se je skupina mariborskih Romov udeleževala različnih neformalnih praks za Rome, ki se je z rabo metode z Romi razvilo v uspešno sodelovanje na področju kulture.¹⁴ Vzpostavljen je bil dialog z namenom razvijanja projektnega sodelovanja. Med navedenimi praksami so bile zaznane tudi dobre v obliki medorganizacijskega, partnerskega sodelovanja z neposrednimi socialno-kulturnimi učinki: možnost socialnega vključevanja, zaposlitve v kulturi, priložnosti za samostojno ohranjanje in razvoj identitet, prepoznavanje kulturnih in socialnih sorodnosti, pomen splošnih družbeno-moralnih vrednot itn. Organiziranje dejavnosti na podlagi metode z Romi oziroma z neposrednim sodelovanjem Romov pri izvajanju aktivnosti je omogočilo doseganje odličnih rezultatov. Kljub temu je treba vedeti, da so prej opisani rezultati sodelovanja le dobra praksa in zgolj »zasejano seme« za trajno premagovanje ovir za vzpostavljanje strpnega sožitja med prebivalci mesta. Sodelovanje z Romi v obliki partnerstva s finančno siromašnim nevladnim lokalnim sektorjem in nekaj posameznih kulturnih aktivistov ne zadošča za njihovo družbeno emancipacijo.

¹³ Z definicijo nepravilnih Romov nekateri označujejo Rome, ki niso ohranili svojega jezika.

¹⁴ ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, vzpostavitev mreže inštitucij, organizacij in posameznikov, ki so v preteklosti delali na področju vzgoje in izobraževanja za medkulturni dialog in aktivno državljanstvo ter na področju manjšin, migracij in integracije.

Nadgradnja dosedanjih praks mariborskih Romov v *Urbanih brazdah* Ohromljenost nevladnih organizacij mariborske lokalne skupnosti in aktivnosti z Urbanimi brazdami

Učinki delovanja nevladnih organizacij v prvem desetletju drugega tisočletja so komaj opazni. V tem obdobju je bila lokalna politika financiranja usmerjena v krepitev vladnega sektorja, ki je zaradi organizacijske in programske strukture ter usmerjenega kadra na sistemiziranih delovnih mestih prilagojen sistemskim potrebam, vendar zato manj fleksibilen kot nevladni sektor, ki kot del civilne družbe aktivno spremlja socialno-kulturno stanje in lahko zato neodvisno uveljavlja dejavnosti za odpravo družbenih problematik in njen razvoj.

Del nevladnega sektorja s tovrstno problematiko je tudi mariborska romska skupnost. Razpis za sofinanciranje programov javnih del, objavljen v letu 2010 za leto 2011, je med drugimi navedel ocenjevalni kriterij, da je prijavitelj že izvajal program javnih del v letu 2009. Prijavitelji, ki v navedenem času niso izvajali javnih del, tako niso dosegli točk in niso bili izbrani za sofinanciranje, čeprav so pri drugih kriterijih dosegli maksimalno število točk. Ker so javna dela namenjena aktiviranju različno oviranim brezposelnim osebam, obenem pa omogočijo nevladnim organizacijam oblikovanje novih delovnih mest, je bilo zaradi diskriminatorno zastavljenega kriterija kadrovske ohromljenosti več društev – med njimi tudi *Romsko društvo Anglunipe* Maribor. Četudi je v nevladnem sektorju delež prostovoljnega dela velik, mariborska civilna družba nima zadostnih kompetenc za svoj razvoj in angažirano delovanje v smeri odpravljanja medkulturnih in socialnih problematik.

Pozimi 2010 se je v okviru *Zavoda MARIBOR2012 – Evropske prestolnice kulture* vzpostavil socialno-ekološki programski sklop *Urbane brazde*. Avtorski program dr. Marte Gregorčič,

¹⁵ Pri realizaciji programa Urbanih brazd sodelujejo zunanji sodelavci, strokovnjaki, ki samostojno opravljajo dejavnosti na socialnem in kulturnem področju, in predstavniki nevladnega sektorja.

sociologinje, vključuje brezdomstvo in položaj zavržene mladine, sodobne nacionalne in mednarodne politike migracij, kolesarjem in pešcem prijazno skupnost, trajnostno lokalno preskrbo, semensko knjižnico, skupnostno urbano vrtnarstvo, alternativno in

avtonomno produkcijo skozi socialno podjetništvo ter romska in etnična vprašanja. Naštete teme programa Urbanih brazd temeljijo na potrebah lokalne skupnosti in se dotikajo celotne civilne družbe. V implementacijo in razvoj vsebin so vključeni posamezniki, vzpostavljeno je sodelovanje z nevladnimi organizacijami, z izobraževalnimi javnimi zavodi (šole, vrtci), predvideno je povezovanje socialnih subjektivitet v Center za alternativno in avtonomno produkcijo.

Programi temeljijo na delovanju strokovnjakov na terenu in na reševanju identificiranih problematik z ljudmi, po metodi, ki je temeljna v *Urbanih brazdah* in podpira glavni cilj trajnostnega opolnomočenja lokalne skupnosti. Prvotno abstraktna, vendar socialno oblikovana zasnova programa *Urbanih brazd* temelji na splošnem poznavanju nespodbudnih družbeno-političnih oziroma sistemsko izključujočih praks, s sistematičnim delom programskih skupin in s sodelovanjem z lokalnim prebivalstvom vzpostavlja pogoje za aktivizacijo dejavnosti in ljudi. Takšna oblika krepitev lokalne skupnosti, katere del so različne etnije in romska skupnost, vodi v povezanost ljudi in v pozitivno dojetje kulturne raznolikosti.¹⁵ Slednje je najpogostejši povod za problematiziranje, povezano z romskimi vprašanji, zato sta tovrstni program in delovanje Skupine za romska in etnična vprašanja za lokalno in romsko skupnost posebej zaželena.

Delovanje skupine za romska in etnična vprašanja je usklajeno s sodobnimi alternativnimi praksami Urbanih brazd

Osnovni namen izvajanja programa za romska in etnična vprašanja je v nasprotju z uveljavljenimi praksami opolnomočenja ravno *polnomočenje* posameznikov, kjer je poudarek na emancipatornih praksah. Predvideni so namreč programi, utemeljeni in razviti na osnovi dobrega predhodnega poznavanja različnih problematik romske skupnosti in kasnejšega seznanjanja z že obstoječimi praksami za izboljšanje odnosa različnih javnosti, poznavanja romske kulture, in so namenjeni neposredni afirmaciji Romov prek lastne kulture (festival Romano Čhon in Čirikli). V šestih mesecih so bile zastavljene programske smernice s trajnostnimi učinki, ki bodo pozitivno vplivali na odpravljanje ovir za uspešno socialno vključevanje mariborskih Romov. Z vodenim in poglobljenim delom je bila spodbujena komunikacija članov skupine; z jasno zastavljenimi cilji je spodbujena njena povezanost. Spodbujen k rasti in okrepljen je intelektualni potencial članov skupine in zunanjih strokovnih sodelavcev Urbanih brazd.

Vodenje skupine za romska in etnična vprašanja je po šestih mesecih prevzela *Hazemina Minka Donlič*, diplomirana socialna delavka. Skupino tvorijo člani različne etnične pripadnosti in pripadniki romske skupnosti. Delovanje skupine temelji na strukturiranih razpravah, raziskovanju, projektnem delu in refleksijah članov skupine. Kontinuiteta srečevanja in delovanja vključno s povratnim informiranjem, motiviranost članov, spodbujanje vrednot in povezovanje sorodnih prepričanj ter hkratno omogočanje izražanja individuuma so neke vrste generatorji sprotnih rezultatov, ki jih člani skupine kot kamenčke sestavljajo v ključni rezultat delovanja skupine. Vendar so to in strokovna realizacija nalog ter fleksibilnost posameznih članov skupine le temelji za uspešno delovanje skupine. Za lokalni prostor, še posebno pa za romsko skupnost, je vnašanje drugačnih, sodobnejših praks delovanja bistvenega pomena. Gre za še neuveljavljene prakse v lokalnem prostoru, v katerem se je do sedaj v zvezi z romsko skupnostjo zgolj

družbeno-politično problematiziralo, učinkovitost pa je bila komaj zaznavna, in od katerih je odvisna nadgradnja dosedanjih aktivnosti.

Bistvenega pomena za nadgradnjo dosedanjih aktivnosti je spodbujanje k emancipatornim praksam, ker učinkovitih sistemskih usmeritev za reševanje romskih in etničnih vprašanj ni ali pa so komaj zaznavne – pozitivna diskriminacija. Tako je tudi za socialno integracijo mariborskih Romov edina alternativa v lastni artikulaciji potreb in angažiranju, okrepljenem s solidarnostjo, s kritičnim odzivanjem na sistemsko spodbujanje identitetnih in kulturnih razlik ter s poudarjanjem sorodnosti. Člani skupine za romska in etnična vprašanja so, soočeni z relativno zaprto/nevidno obliko prisotnosti pripadnikov romske skupnosti, našli načine, ki bodo omogočili realno identifikacijo ovir mariborskih Romov za uspešno socialno integracijo. Najpomembnejše aktivnosti, ki so omogočile poglobljeno identifikacijo, so bile po značaju mobilne in so zato omogočale neposredni stik z večjim številom pripadnikov romske skupnosti. Z delom na terenu sta bila z neposrednim stikom vzpostavljena medčloveški odnos in zaupanje.

Pri identifikaciji romske problematike, analizi stanja in zastavljenih ciljih so sodelovali pripadniki mariborske skupnosti

Skrozi šestmesečni proces identifikacije romske problematike so člani skupine ugotavljali, katere so ključne ovire za uspešno participacijo in socialno integracijo mariborskih Romov in kakšne so njihove potrebe po kompetencah za samostojno uveljavljanje svojih interesov.

Uvodno delovanje skupine je bilo usmerjeno v zbiranje osebnih življenjskih zgodb starešin, saj je zgodovina mariborskih Romov nepoznana tako mlajšim članom skupnosti kot tudi širši javnosti. Na osnovi osebnih pripovedi so bili pridobljeni natančnejši podatki o prvih priseljenicah in kasnejših valih priseljevanja v sedemdesetih in osemdesetih letih, potrjeni so bili kraji njihovega prvotnega bivanja na Kosovem, prepoznani so bili takratni zaposlitveni pogoji, bivalne okoliščine v času priselitve in ohranitev jezika kot najpomembnejše kulturne identitete, povezane z njihovim bivanjem na Kosovu, kjer so bili Romi podvrženi asimilaciji. Ohranitev romskega jezika je bila odvisna od njihove vključenosti v družbeno-politični sistem. Dostop do izobrazbe je bil pogojen z rabo albanščine. Zato so priseljeni Romi iz Peči in Prištine slabše ohranili romski jezik, povprečna izobrazbena stopnja pa je višja, kakor to velja za priseljene Rome iz Mitrovice in iz drugih balkanskih držav. Z zapisovanjem in snemanjem osebnih pripovedi so bili nekateri že znani podatki potrjeni, kakšni pa na novo pridobljeni in »živi« glade na njihov izvor, povezan z življenjem starešin, ki so odkrito pripovedovali o svojih socialnih okoliščinah v času socialistične systemske ureditve bivše Federativne republike Jugoslavije. Delovanje skupine v smeri identifikacije romske problematike pa je bilo zaradi njenega celostnega poznavanja v nadaljevanju usmerjeno v zbiranje podatkov o današnjih ovirah mariborskih Romov pri socialnem vključevanju.

Člani Skupine za romska in etnična vprašanja so s pripravo seminarskih nalog raziskovali, v kakšnih bivanjskih okoliščinah danes živijo mariborski Romi, kakšne so njihove zaposlitvene možnosti, izobrazbena struktura in učni uspeh otrok ter tudi, koliko problematik je povezanih z neurejenim statusom bivanja, kakšno je formalno sodelovanje mariborskih Romov z nevladnim sektorjem in katere so njihove aktivnosti znotraj lokalne skupnosti. Predstavivam seminarskih nalog, ki so jih pripravili člani skupine, strokovnjaki s predhodno pridobljenim znanjem in neposrednimi izkušnjami na terenu, so sledile diskusije, zabeležene v obliki zvočnih in deloma videoposnetkov. Na osnovi podatkov, zbranih pri družinah, pridobljenih s seznanjanjem

¹⁶ Na to sta na 3. Kongresu Urbanih brazd, ki je bil 5.– 6. oktobra 2011, opozorila Stevan Nikolič – Romski edukativni center Subotica in Jovana Vuković – Regionalni center za manjine Beograd.

z delovanjem obeh romskih društev in na nekaterih osnovnih šolah ter na podlagi analize, pri kateri je bilo mnenje članov skupine pripadnikov romske skupnosti še posebno pomembno in upoštevano, so člani skupine ugotavljali, katere so ovire, ki bi

jih lahko s programskimi intervencijami omilili ali razrešili na tak način, da bodo pri tem lahko aktivni pripadniki romske skupnosti.

Prve ugotovitve o razpršenih lokacijah bivanja so še zmeraj aktualne. Hkrati je zgoščena poselitev Romov skupaj z revnimi družinami vse bolj pogost pojav. Takšna je soseska Poljane, ki se zraven tega sooča še z okoljskimi obremenitvami. V zvezi s tem so člani skupine usmerili svojo pozornost v snovanje in testno izvajanje vsebin v soseski Poljane z namenom, da bi vsebinsko osmislili prosti čas otrok in tamkajšnjih prebivalcev in jim tudi predstavili možnosti vključevanja v podobne brezplačne programe zunaj soseske. Nekoliko boljšim bivanjskim okoliščinam sledi tudi nekoliko višji uspeh otrok v šoli. Vse več romskih staršev se zaveda pomena izobraževanja svojih otrok, ki pa imajo pri učenju predvsem zaradi slabšega znanja slovenskega jezika največ težav z razumevanjem učne snovi.

Na podlagi informacij, pridobljenih pri strokovnih delavcih na osnovnih šolah, uvedba romskih pomočnikov pozitivno vpliva na učni uspeh romskih otrok, ker gre za asistenco oseb, ki govorijo romski ali albanski jezik. Problematična pa so dejstva, da vse šole nimajo zaposlenega »romskega pomočnika« in da otrokom z učnimi težavami starši sami ne znajo pomagati, inštrukcij pa ne zmorejo plačevati. Nekateri starši tudi moti prisotnost romskih pomočnikov v razredu. Člani Skupine za romska in etnična vprašanja so sklenili, da je oblikovanje programov za nudenje učne pomoči otrokom nujno, vendar je zelo pomembno vključevanje staršev v to aktivnost, njihovo opolnomočenje, da bodo lahko samostojno nudili pomoč svojim otrokom in se hkrati bolj zavedali pomena izobrazbe in posledičnega dviga zaposlitvenih možnosti svojih otrok v prihodnosti. Znanje je sicer dobra podlaga za samoaktivizacijo v najširšem možnem kontekstu delovanja romske skupnosti.

Partnersko sodelovanje v nevladnem sektorju je bolj aktualno pri Romskem društvu Anglunipe, manj v Romskem društvu Pralipe. Dosedanje izkušnje iz partnerskega sodelovanja z nevladnim sektorjem so pokazale, da društvo ima interes za takšno obliko sodelovanja in da so dogovorjena projektna partnerstva razmeroma uspešno končana z realizacijo načrtovanih aktivnosti. Praksa je pokazala, da za realizacijo zahtevnejših vsebin društvu nimata niti ustrezno usposobljenega strokovnega kadra niti zadostno usposobljenega vodstva, da bi lahko samostojno konkurirali na javnih razpisih za uvrstitev svojih programov v sofinanciranje. Partnerstva pa so vsekakor primerna zaradi možnosti praktičnih pridobivanja izkušenj, vendar sta poleg tega nujno potrebna tudi usposabljanje Romov za delovanje v nevladnih organizacijah in dvig ravni znanja slovenskega jezika. Člani Skupine za romska in etnična vprašanja so si enotni v mnenju, da se je pri tem treba osredotočiti na mlade. Potrebno je tudi aktiviranje žensk, ki so po tradiciji postavljene v vlogo soproge in mame z gospodinjskimi obveznostmi.

Romom je v Republiki Sloveniji zakonodajno priznan status skupnosti, ne pa manjšine. Zato v izobraževalnem sistemu ni predvideno učenje romskega jezika niti kot izbirni predmet, kar nedvomno vodi v tiho asimilacijo.¹⁶ Ohranjanje jezika je tako prepuščeno izključno interesu posameznika, družine in romske skupnosti same. Mariborski Romi, ki so bili pred priselitvijo že asimilirani, se s tem spopadajo sami in so za ohranitev svojega jezika zainteresirani, vendar se pri tem soočajo s težavo, povezano z raznovrstnostjo dialektov in z dejstvom, da za učenje gurbetske različice ni ne slovarja, ne učbenikov in ne pedagoško usposobljenih strokovnjakov. Člani skupi-

ne so zato sklenili ustvariti podlago, ki bo pripomogla k ohranitvi romskega jezika in večji homogenosti slovenske romske skupnosti, saj ta mariborske Rome zaradi slabše ohranjenega jezika malodane izključuje. Poleg tega želi skupina s programi zagovorništva vplivati na urejanje osebnih zadev, povezanih s človekovimi pravicami (enake možnosti, status bivanja, pravica do stanovanja, dela, izobraževanja itn.).

¹⁸ Prijava na razpis je bila uspešna, zato se na projektu usposablja in je hkrati zaposlen pripadnik romske skupnosti.

Splošni cilji, z osveščanjem in neformalnim izobraževanjem polnomočiti posameznike, zlasti otroke in ženske, za osebne in skupnostne potrebe, z neposrednim vključevanjem pripadnikov romske skupnosti omogočiti uveljavljanje in realizacijo interesov romske skupnosti, v novoustanovljeni subjektiviteti¹⁷ zaposliti pripadnika romske skupnosti in v delovno skupino vključevati pripadnike romske skupnosti z namenom uveljavljanja prednosti večkulturnih delovnih okolij, bodo realizirani skozi emancipatorične prakse, ki se nanašajo na dvig kompetenc. Identifikaciji problematik in interesov romske skupnosti ter analizi stanja je sledil razmislek o strokovni strukturi skupine. Ugotovljeno je bilo, da sta za realizacijo zastavljenih ciljev potrebna intervencija specializiranih strokovnjakov, poznavalcev emancipatoričnih praks iz tujine (zlasti pri pripravi slovarja) ter izmenjava informacij med samimi Romi v Sloveniji.

Proces doseganja zastavljenih ciljev je prilagojen potrebam mariborske skupnosti in temelji na različnih dejavnostih in pozitivističnih načelnih vrednotah

Najprej je treba izpostaviti splošna načela, ki sicer veljajo za vse programe Urbanih brazd, pomembna za doseganje zastavljenih ciljev. Načela, kot so vzajemnost, povezovanje, spodbujanje domišljije in intuitivnosti, so bila izpostavljena ob izvedbi prvih dveh kongresov Urbanih brazd, medtem ko je bil tretji mednarodni kongres namenjen izmenjavi izkušenj in informiranju o alternativnih sorodnih praksah v Evropi in na Balkanu. Na tak način so tudi izvajalci skupine za romska in etnična vprašanja dobili uvid v reševanje romske problematike (oblike, načini, pravna izhodišča itn.) in s tem pomembna znanja za realizacijo zastavljenih ciljev oziroma programa. Na podlagi tega in pred tem dodatno pridobljenih znanj, ki so jih člani skupine pridobili skozi praktično usposabljanje na terenu, analize stanja ter na osnovi podatkov, ki so jih pridobili romski člani skupine, so bile zastavljene programske dejavnosti.

Prva pomembna odločitev (že realiziran cilj) je ustanovitev novega pravnega subjekta (Frekvenca – Socialno-kulturno združenje nemirnih in aktivnih), ki združuje člane različne etnične pripadnosti, torej tudi Rome. Naloge Frekvence so, da uresničuje interese članov na socialno-kulturnem področju enakih možnosti, vključuje različne etnične skupine, ki jih tvorijo migranti, starejši državljani, invalidi, ženske, brezdomci, izbrisani, da z neformalnim izobraževanjem skrbi za dvig zaposljivosti, da s poudarjanjem pomena varstva splošnih in specifičnih človekovih pravic in s podporo pozitivni diskriminaciji ter z zagovorništvom intervenira s svojimi programskimi dejavnostmi. Skupina za romska in etnična vprašanja pa bo večino svojih projektnih dejavnosti izvajala v okviru Združenja Frekvenca, ki že izvaja projekt Besedni most, ki ga je podprlo ministrstvo za kulturo.¹⁸

Po pomenu projektnih vsebin je Besedni most, ki je bil zasnovan za usposabljanje pripadnikov romske skupnosti za delovanje v nevladni organizaciji, zaradi svoje izobraževalne narave in kasnejših potreb po vključevanju usposobljenega kadra romske etnične pripadnosti drugi po vrsti in je že v procesu izvajanja. V program usposabljanja bodo vključeni na projektu zaposleni

¹⁹ Veljko Kajtazi – avtor romsko-hrvaškega slovarja, Jakob Müller – SAZU, Gjoko Nikolovski – Pedagoška fakulteta, oddelek za makedonski in slovanske jezike, Stevan Nikolić – Romski edukacijski centar Subotica – v zvezi z angleško-romsko-srbohrvaškim slovarjem avtorja Rada Uhljika, Jovana Vuković – primer romsko-srbskega slovarja avtorja Bajrama Halitija.

²⁰ Gurbetska različica z morebitnim dodajanjem besed iz arlijskega narečja.

²¹ Pripadniki romske skupnosti, ki se že usposablja v okviru projekta Besedni most, bodo vključeni v proces priprave in izdaje romsko-slovenskega slovarja, ki predstavlja ključni rezultat projekta.

²² Tečaj sta vodila Nebojša Selistarević in Zvezdan Ramić iz Vranjske Banje, bivši in sedanj predstnik Romskega kulturnega centra.

²³ Ime označuje prevozno sredstvo, kombi, s katerim izvajalci vnašajo program v soseske.

pripadnik romske skupnosti, ki bo imel možnost nadgradnje znanja slovenskega jezika, zunanji sodelavci in člani Romskega društva Anglunipe Maribor ter drugi zainteresirani pripadniki romske skupnosti. Strukturiran modularni sistem tega neformalnega izobraževanja omogoča pridobitev kompetenc za prihodnja avtonomna uresničevanja interesov in potreb romske skupnosti prek posameznikovih znanj o vodenju nevladne organizacije in projektov, spremljanju virov financiranja, vsebinski in finančni pripravi projektov, samostojnem opravljanju poklica v kulturi, socialno-kulturnem delovanju, založniški dejavnosti in o drugih strokovnih specifikah projektne dejavnosti. Skozi usposabljanje v Besednem mostu bodo udeleženci poleg teoretičnih znanj vključeni tudi v praktični del. V tem delu se bodo preizkusili v samostojnem snovanju in izvedbi manjših zaključnih dogodkov. Celotni proces usposabljanja je torej povezan z odločitvijo projektne skupine za romska in etnična vprašanja, da za potrebe ohranjanja romskega jezika izda romski slovar kot tretji projekt.

Pri izdaji slovarja pod okriljem Frekvence bodo poleg usposobljenih udeležencev vključene starešine mariborske romske skupnosti in jezikoslovci ter strokovnjaki iz tujine s konkretnimi izkušnjami s pripravo in izdajo romskih slovarjev. Doslej so bili

opravljeni razgovori z najpomembnejšimi avtorji in drugimi strokovnjaki,¹⁹ ki lahko pripomorejo k odličnosti slovarja. Člani skupine in avtorja predvsem želijo uporabiti narečno različico romskega jezika, ki jo uporabljajo mariborski Romi, in upoštevati živost jezika z dodajanjem besed, ki so se z rabo spreminjale.²⁰ Ta cilj bo izpolnjen s pomočjo pripadnikov mariborske romske skupnosti, saj bo pri zapisovanju besed sodelovalo večje število pripadnikov mariborske romske skupnosti.²¹ Pomembno je še razmisliti o sami strukturi slovarja, saj je cilj članov skupine visoko kakovostna izdaja s široko uporabnostjo. Umanjkanje slovarja kot pripomočka pri učenju romskega jezika je bilo očitno pri izvedbi prvega intenzivnega tečaja romskega jezika, ki je potekal v organizaciji Urbanih brazd konec junija in začetek julija 2011.²² Udeleženci so pri prevajanju uporabljali romsko-srbski slovar. Ob izdaji slovarja skupina načrtuje tudi izdajo literarnega dela kot četrty projekt.

Literarno delo nastaja izpod peresa Rominje in se bo vsebinsko nanašalo na vlogo žensk in deklet v romskih družinah od priseljevanja Romov v Maribor pa vse do danes. Kakor že rečeno, sta vloga ženske v družini in dogovorjeno partnerstvo močno povezana s tradicijo, ki jo mariborski Romi, čeprav nekoliko manj kot v preteklosti, danes še zmeraj negujejo. Osnovni namen izdaje tega literarnega dela je skozi osebno zgodbo osvetliti vlogo žensk v romski družini, zlasti pa posledice dogovorjenih porok, kakršne so v nasprotju s posameznikovo pravico do svobodne izbire partnerja. Pomembno je, da bo razmišljanje na to temo prispevala pisateljica romske etnične pripadnosti in bo to prva pobuda Rominje, ki bo spregovorila o posledicah dogovorjene poroke. Izdana bo v letu 2012 v okviru društva Frekvence, ki bo med svoje redne dejavnosti uvrstilo še redni program Etnomobila.²³

Etnomobil, oziroma njegov program, je skupek interventnih vsebin, namenjenih izvedbi na terenu. Z mobilnim ustvarjalnim programom želijo člani romske skupine vstopiti v soseske, kjer je medkulturni dialog otežen, v okolje, kjer ni površin za igro otrok in ki je za aktivnosti mladi-

ne neprimerno. Zaradi dodatnih okoljskih obremenitev takšnih skupnosti v stanovanjskih blokih, v katerih je naseljenih veliko socialno ogroženih družin, je vzpostavitev homogene skupnosti še bolj ovirana.²⁴ Ustvarjalni programi, ki jih izvajajo strokovnjaki na različnih profesionalnih področjih, imajo socialno-kulturni značaj. Udeleževali se ga bodo lahko odrasli in otroci ne glede na etnično pripadnost in socialne okoliščine. Kljub temu pa bo, ker potrebe temeljijo na identifikaciji problematike, posebna pozornost posvečena potrebam socialno ogroženih družin in posameznikov. Posebna pozornost je posvečena potrebam socialno ogroženih družin in posameznikov, ki zaradi marginalizacije in splošnega ekonomskega razslojevanja družbe še težje izboljšujejo svoj socialni status. Socialna stiska celotno manjšinsko skupnost v Mariboru postavlja v nezavidljiv položaj. Gre za ohromljenost te populacije in s tem nezmožnost ohranjanja osebne integritete ter suverena in avtonomnega aktiviranja v zvezi z reševanjem svojih težav. To je tudi zelo verjeten razlog, da ne poznajo sistemskih, formalnopравnih praks, povezanih s slehernikovim preživetjem, ali so nepismeni in ne razumejo dobro slovenskega jezika ali pa so celo drugače psiho-socialno ovirani in so zato nefunkcionalni pri vključevanju v družbo in zavzemanju za svoje pravice. Programi Etnomobila so zastavljeni tako, da je zraven kakovostnega preživljanja prostega časa mogoče z metodo dela z ljudmi opolnomočiti člane takšnih skupnosti za različne oblike samopomoči, s čimer bo dosežen cilj emancipacije.

Skupina za romska in etnična vprašanja bo skupaj z Urbanimi brazdami svoje cilje uresničevala v relativno kratkem obdobju.²⁵ Pri tem sta ključnega pomena prvotna usposobitev večjega števila kadra in sodelovanje z visokokvalificiranimi angažiranimi strokovnjaki pri Urbanih brazdah. Glede na to, da je to sodelovanje že vzpostavljeno, in glede na trajnostno naravnost vsebin in že dosežene rezultate uresničevanje zastavljenih ciljev ne bo umanjalo. K doseganju ciljev bodo veliko pripomogle tudi identifikacija potreb mariborske skupnosti in analiza ter ustvarjalne domislice za potrebe zblíževanja z romsko skupnostjo, ki je do pripadnikov večinskega naroda največkrat distancirana. Za zastavljanje ciljev pa je vzpostavitev kakovostnega človeškega odnosa in zaupanja nujna. Pri tem je bila v veliko pomoč etnično mešana struktura raziskovalne skupine za romska in etnična vprašanja, ki je zaradi prej pridobljenih izkušenj in vedenj o stanju, povezanem z romskimi problematikami, in na osnovi znanj, pridobljenih na strokovnih srečanjih, že opolnomočena za realizacijo zastavljenih ciljev. To in strokovna povezanost pa sta dobra podlaga za njihovo uresničitev in za trajnostno naravnost rezultatov.

Vmesna evalvacija trajnostne naravnosti rezultatov dejavnosti skupine za romska in etnična vprašanja je zaradi prvih učinkov nadgradnje predhodnih aktivnosti romske skupnosti in nevladnega sektorja z njo, ki sodeluje pri obravnavi romskih vprašanj, obetavna. Dosedanje aktivnosti, povezane z mariborsko romsko skupnostjo, v okviru Urbanih brazd so že deloma nadgrajene.

Zaključek

Romska skupnost v Mariboru je kljub svojim zgodovinskim in tradicionalnim posebnostim v času od osamosvojitve Republike Slovenije vzpostavila način vzporedne oblike delovanja skupnosti. Čeprav je del lokalnega družbenega okolja in bi že zaradi tega morala biti deležna enakovredne obravnave, je bila nanjo preložena skoraj vsa družbena odgovornost za blaginjo

²⁴ Ustvarjalni socialno-kulturni programi vključujejo polnomočenske, zagovorniške, izobraževalne (učna pomoč in druge aktivnosti) in umetniško-terapevtske vsebine.

²⁵ V letu 2011 in 2012, ko se izvajajo programi Evropske prestolnice kulture.

njenih pripadnikov in ohranitev kulturnih identitet, namesto da bi se bila kot enakovreden člen lokalne skupnosti zmožna vključiti v sodelovanje in prevzemati odgovornosti pri reševanju svojih problematik kot celote, je na tak način sorazmerno dobro prevzela način urbanega življenja. To pa hkrati pomeni, da so se pripadniki mariborske romske skupnosti podredili asimilaciji in se niso zmožni soočati s socialnimi ovirami, zato so se znašli med obrobnimi družbenimi skupinami.

Kot socialno-kulturno marginalizirana skupina je mariborska romska skupnost odvisna od svojih potencialov in učinkov pozitivne diskriminacije, ki ne prinaša želenih rezultatov. Prav zaradi nje je še dodatno stigmatizirana pri družbenih skupinah, ki sicer gojijo simpatijo do romske kulture, vendar ne soglašajo z nobeno obliko diskriminacij. Zato je polnomočenje pripadnikov romske skupnosti rešitev za emancipirano socialno vključevanje v reševanje romske problematike na ustvarjalen, suveren, avtonomen način z zahtevami po socialni državi, spoštovanju kulturne pripadnosti in zavračanju ideološkega identitetnega ločevanja. Najpomembnejše je spodbujanje k pridobivanju znanja, prek katerega je mogoče vplivati na trajnostne učinke.

Trajnostna naravnost učinkov programa Urbanih brazd in delovanja Skupine za romska in etnična vprašanja je zaradi vloška v ljudi poseg v lokalno skupnost tiste vrste, ki se bo manifestirala v prihodnjih ustvarjalnih praksah na socialno-kulturnem področju prav zaradi emancipacijske naravnosti.

Literatura

- SERČIČ, M. (2009): *Romi v Mariboru*, raziskovalna naloga, OŠ Tabor I, Mladi za napredek Maribora, 26. srečanje.
- AHMETAJ, J. (2008): »Romi, ki živijo v Mariboru, so nekaj posebnega in drugačnega«, *E-Dnevnik*, 8. aprila: 18:39.
- VRBNJAK, T. (2011): »Nevidni, odrinjeni, nezaželeni«, *Večer.com*, 4. junija, dostopno na <http://web.vecer.com/portali/vecer/v1/default.asp?kaj=3&id=2011060405652183>.
- VRBNJAK, T. (2011): »Na Poljanah kmalu dva hišnika«, *Večer.com*, 29. marca 2011, dostopno na <http://web.vecer.com/portali/vecer/v1/default.asp?kaj=3&id=2011032905633169>.
- AHMETAJ, J., S. BERISHA, S. AHMETAJ, A. TKALEC, M. MURŠIČ, H. ĐONLIĆ (2011): *Zavod Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture*, programski sklop: Urbane brazde, Skupina za romska in etnična vprašanja, osebna pričevanja, zbiranje zgodb in seminarske naloge.
- MURŠIČ, M. (2011): osebni arhiv/osebno pričevanje.
- TOPLAK, K. (15. junij 2010): *Medkulturna pestrost in useživljenjsko učenje*, Maribor: ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, Regionalni posvet.

Mariborski Romi – od priseljevanja do sodobnih praks

Prvi romski priseljenci so se v Maribor s Kosova in balkanskih držav začeli naseljevati leta 1961. Takrat so družine lažje poskrbele za ugoden socialni status zaradi ekonomskih potreb po zaposlovanju delavcev v regiji, manj zapletenih birokratskih postopkov in strpnejšega okolja. Po osamosvojitvi Republike Slovenije so bili tudi Romi med izbranimi iz registra stalnih prebivalcev, obenem pa so mnogi ostali brez dela zaradi padca industrijske proizvodnje. Danes romska skupnost formalno deluje prek dveh društev, Romskega društva Romano Pralipe in Romskega društva Romano Anglunipe, ki pa med seboj nista povezani. Skupini na različen način ohranjata kulturno identiteto in tradicionalne vzorce, povezane z versko opredelitvijo, ohranitvijo romskih kulturnih identitet in oblačenjem, četudi obe skupini deloma ohranjata običaj dogovorjenih porok. Združenje ustvarjalnih ljudi na področju kulture (ZULK) je prepoznalo nekaj ključnih omejitev za uspešno skupno sodelovanje obeh društev. Skupina za romska in etnična vprašanja pri Urbanih brazdah, ki poteka v sklopu Zavoda Maribor 2012 – EPK, identificira problematiko mariborske romske skupnosti, preučuje možnosti izvajanja emancipacijskih praks in oblikuje projekte za avtonomno in suvereno zastopanje posameznikovih interesov. S tem bodo vse dosedanje aktivnosti, povezane z romskimi vprašanji, nadgrajene znotraj mariborske lokalne skupnosti in širše.

Ključne besede: Romi, Maribor, segregacija, strategije polnomočenja.

Mira Muršič, mentorica/svetovalka za kulturno-umetniške programe, pretežno se ukvarja z romskimi in etničnimi vprašanji ter zagovarja enake možnosti.

Proces komodifikacije delovne sile v slovenski tranziciji: konstrukcija Romov in dekonstrukcija delavskega razreda

Prispevek reflektira položaj prebivalcev romskih naselij v Grosuplju skozi procese uničevanja delavske solidarnosti in socialne države v času slovenske tranzicije ter po priključitvi slovenske države v EU. Pri tem se opira zlasti na Wallersteinov koncept gospodinjstva kot ene izmed institucij kapitalističnega sistema. V začetku spremembe politično-ekonomskega sistema je bilo treba določiti kriterije za pridobitev državljanstva in socialnih pravic ter kriterije odpuščanja delavcev. Nacionalistični diskurz tako ni le legitimiral etničnega hierarhiziranja gospodinjstev glede na prejeti dohodek in izbrisa državljanov iz državnega registra, ampak je tudi prispeval k prekarizaciji vseh nizkokvalificiranih delavcev, kamor sodi tudi večina grosupeljskih Romov. Nove razmere profitabilnosti in konkurence silijo podjetja v nenehno nižanje stroškov delovne sile, njihovo početje pa nadalje legitimira država. Prilagoditev zakonodaje manjšinskemu pravu EU nadalje vzdržuje obstoječi položaj romskih prebivalcev: država naraščajočo formalno brezposelnost in družbene neenakosti odpravlja z uzakonjenjem negotovih oblik zaposlitve (program javnih del), svoje početje pa uspešno prikriva s podpiranjem političnih bojev za pravice romske skupnosti, s čimer navsezadnje le priskrbi pravno podlago etničnemu hierarhiziranju delovne sile. Etnizacija in prekarizacija delovne sile pa slabita moč in solidarnost delavskega razreda.

Ključne besede: delavski razred, gospodinjstva, etničnost, Romi, prekarizacija, slovenska tranzicija.

Ana Podvršič je diplomirala iz sociologije kulture na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Trenutno študira na École des Hautes Études en Sciences Sociales v Parizu, kjer se ukvarja z vprašanjem lastnine med spremembo slovenskega družbeno-ekonomskega sistema.

neither defined nor recognized as such. Nevertheless we construct from the concept of caste a punitive, discriminatory, racist and normative model by which we stigmatize India as «a caste society.»

Keywords : sociological categories, Roma, caste, India, discrimination.

Rada Iveković is philosopher and she lives and works in Paris. She was Programme Director at the Collège international de philosophie, Paris (2004-2010) and taught at different universities in Yugoslavia, the USA, France and elsewhere. She collaborates with Indian and other researchers. She is interested among other in political philosophy and in feminist theory.

54–66 Tjaša Pureber

Segregation today: Reflection upon the Systemic Violence over Roma Communities in Dolenjska

Dehumanization, exploitation and alienation, which are inherent to the capitalist mode of production, are today often hidden behind the ethnical alibi. The Liberal state is trying to soothe the marginalization of Roma communities in Slovenia through the politics of recognition. Correction politics of the state are consequently operating on the very same exclusive principles that are creating this otherwise more or less economically determined marginalization in the first place. Due to the multicultural approach of nongovernmental organizations, Roma communities are pushed even further into the position of being objectified by different humanitarianisms that are systematically preventing them from becoming the subjects of their own lives. In our contribution, we have tried to illuminate different levels of such systematic violence over Roma communities. For that purpose, we have prepared a list of infrastructure in Roma communities in the town of Novo Mesto and some more obvious examples, where police were using excessive force. We also uncover their strategies of dealing with the Roma community, which are based on the total control of a population. We continue with the analysis of the discriminatory leveling within health system. We furthermore explore the excluding mechanisms within

the school system, and politics of employment and bureaucracy. In the end, we will try to present some good examples of how to overcome such segregation politics.

Keywords: Roma, Novo Mesto, exclusion, segregation, good practice examples.

Tjaša Pureber graduated from political science and is studying sociology of culture on Faculty of Arts in Ljubljana. She is researching the concept of the revolution and new social movements.

67–82 Mira Muršič

Maribor Roma – from Immigration to Modern Practices

In Maribor the first Roma immigrants settled in 1961. They mostly came from Kosovo and other Balkan countries and were able to provide better social status for their families in that time due to economic need for workers in the region, less red tape proceedings and more tolerant environment. After the independence of the Republic of Slovenia, a considerable number of Roma were erased from the register of permanent residents, while many also lost their jobs due to the collapse of the industry. The Roma community nowadays formally operates through two unconnected Roma associations. Both groups, Romano Pralipe and Romano Anglunipe, in different ways preserve Roma cultural identity and traditional patterns related to religious identification, preservation of Roma cultural identities and the way they dress, even though both groups are partially sustaining pre-arranged marriages. Association of creative people in culture (ZULK) has identified some key constraints for successful cooperation between the two societies. The Research group for Roma and Ethnic Issues working under *Urban furrows* as part of the *Maribor 2012 - European Capital of Culture*, is identifying problems of the Maribor Roma community, exploring the possibilities of emancipatory practices and project implementation to develop autonomous and sovereign representation of individual interests. This will ensure that all previous activities related to Roma in Maribor will be developed within the local community and beyond.

Key words: Roma, Maribor, segregation, powerment strategies.

Mira Muršič is mentor/adviser of cultural-artistics programmes. She engages in Gypsy and ethnic questions mostly and advocates equal possibilities.

83–101 Ana Podvršič

Process of Labour Power Commodification during the Slovenian Transition: Construction of the Roma and the Deconstruction of the Working Class

The article examines the situation faced by the inhabitants of Roma settlements in Grosuplje through the process of disintegration of workers' solidarity and the welfare state during the Slovenian transition and in the aftermath of the country's accession to the EU. In so doing, the paper draws mostly upon Wallerstein's concept of the household as one of the institutions of the capitalist system. When the political and economic system began to change, the criteria for acquiring citizenship and social rights – along with the criteria for laying-off workers – needed to be established. The nationalistic discourse thus not only legitimised the ethnical hierarchy of households according to income and the erasing of citizens from the state register, but also contributed to the precarisation of all low-qualified workers, including the greater part of the Grosuplje Roma population. New conditions demanding profitability and competition force companies into constantly lowering labour costs. These actions are further legitimised by the state. The harmonisation of the legislation with EU *legal* framework for the protection of *minority* rights encourages the existing conditions faced by the Roma population: the state is eliminating ever-increasing formal unemployment and social inequalities by enforcing precarious forms of employment (the public works programme). This behaviour is successfully covered up by encouraging political battles for the rights of the Roma community, thus giving way to a legal basis for the ethnic hierarchisation of the workforce. The ethnicisation and precarisation of the workforce in turn lessen the power and solidarity of the working class.

Keywords: working class, households, ethnicity, Roma, precarisation, slovenian transition.

Ana Podvršič graduated from the sociology of culture on the Faculty of Arts in Ljubljana. She is currently studying at the School for Advanced Studies in the Social Sciences (EHESS) in Paris where she is researching the question of property during the change of Slovenian socio-economic system.

103–112 Vesna Leskošek

The Impact of the Social State on the (Non) dependency of Workers from the Market Condition of Employment

The Social state was a result of the labour movement fights in times of industrialisation and was based on the universal principles of social justice, equality and solidarity. Those principles are also fundamental for the post-war European democracies. Labour and trade-union battles gained their power from social inequalities that were produced by capitalism. The Welfare state was therefore a political consensus that was a result of those battles. It is important to know what conceptual shifts in regards to labour and, consequently, in the status of workers have been made in current reforms. The vocabulary in regards to the welfare state influenced the change in meanings and consequently in social rights. Words like capitalism, class, exploitation, domination, inequalities are replaced with flexibility, management, employability, underclass, exclusion, new economy, tin state etc. In social policy neo-liberalism is reflected in lowering the level of social rights and abandoning welfare principles, in privatisation of public services and in individualisation of the relation between the workers and owners of capital. Such politics are supported with the individualisation of blame for failure, with the criminalisation of the welfare recipients and with the *pathologisation* of their personalities. The main aim of such politics is to abandon the concept of the welfare state.

Keywords: capitalism, social state, work, equality, social justice, social rights.